

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 4, November 2023

www.historystudies.net

NOVOROSSIYSK ŞEBBENDERİ HÜDAİ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Killing of Novorossiysk Consul Hudai Bey

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yadi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ahmetyadi87@gmail.com

HISTORY
STUDIES

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 26.04.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 11.08.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1289537

*Atıf-
Citation:*

Ahmet Yadi, "Novorossiysk Şebbenderi Hüdai Bey'in Öldürülmesi", *History Studies*, 15/4, Kasım 2023, s.637-651.

NOVOROSIYSK ŞEBBENDERİ HÜDAİ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Killing of Novorossiysk Consul Hudai Bey

Ahmet Yadi*

Öz

Diplomasinin önem kazanması Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere elçilik ve konsolosluklar açmasına vesile oldu. Osmanlı Devleti, yabancı ülkelerdeki açtığı konsolosluklara şebbenderlik adını vermektedir. 19. yüzyılda diplomatik temsilcilik ağının genişlemesiyle birlikte birçok ülkede olduğu gibi Rusya'da da şebbenderlikler açıldı. Bu şebbenderliklerden biri Karadeniz'de bir liman kenti olan Novorossiysk'te bulunmaktaydı. 1902 yılında Novorossiysk Şebbenderliğine Hüdai Bey atandı. Burada Karlenskaya adında bir kadınla gönül ilişkisi yaşamaya başladı. Aralarındaki ilişki Novorossiysk halkı ve eşi tarafından da bilinmekteydi. Daha sonra 1904 yılında Karlenskaya'nın eşi tarafından silahla vurularak öldürüldü. İstanbul'a ilk olarak intihar ettiği bilgisi geldi. Ancak ilerleyen zamanlarda intihar etmediği anlaşıldı. Babıali bu cinayeti aydınlatmak ve şebbenderlik işlerini yürütmek için Rostov Şebbenderi Fazıl Bey'i görevlendirdi. Uzun süren mahkeme sonucunda Karlensky 3 yıl hapis cezası aldı. Verilen ceza Osmanlı Devleti'ni memnun etmedi. Nitekim iki ülke arasında diplomatik temaslar yaşandı. Bu çalışmada Novorossiysk'te şebbenderlik görevini yürütürken öldürülen Hüdai Bey cinayetinin ayrıntılarından bahsedilmiştir. Amaç; cinayetin oluşumu, işleniş, dava süreciyle birlikte Osmanlı-Rus hükümetlerinin tavırlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, Novorossiysk Şebbenderliği, Hüdai Bey, Cinayet.

Abstract

The importance of diplomacy enabled the Ottoman Empire to open embassies and consulates in foreign countries. The Ottoman Empire called shabbenderlik opened in foreign countries as consulates. With the expansion of the diplomatic representation network in the 19th century, consulates were opened in Russia as well as in many countries. One of these consulates was located in Novorossiysk, a port city on the Black Sea. Hudai Bey was appointed to the Novorossiysk Consulate in 1902. Here he began an intimate relationship with a woman named Karlenskaya. Their relationship was known to the people of Novorossiysk and her husband. He was later shot and killed by Karlenskaya's husband in 1904. The first information came to Istanbul that he had committed suicide. However, it was later discovered that he did not commit suicide. The Porte appointed Rostov Consul Fazıl Bey to shed light on this murder and to carry out consular affairs. As a result of the long trial, the murderer Karlensky was sentenced to 3 years in prison. The punishment given did not please the Ottoman Empire. As a matter of fact, diplomatic contacts took place between the two countries. In this study, the details of the murder of Hudai Bey, who was killed while he was working as a consul in Novorossiysk, are mentioned. The aim is to reveal the formation of the murder, its perpetration, and the attitudes of the Ottoman-Russian governments along with the trial process.

Keywords: Ottoman Empire, Russia, Novorossiysk Consulate, Hudai Bey, Murder.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun/TÜRKİYE, ahmetyadi87@gmail.com ORCID: 0000-0002-0405-3535

Giriş

Osmanlı Devleti hem topraklarında görevli Müslüman konsoloslar hem de kendi konsolosları için Farsça hükümdar anlamına gelen *şeh* ile ticaret yeri ve işlek ticaret iskelesi manasındaki *bender* kelimelerinin birleşiminden oluşan şehbender terimini kullanmaktaydı.¹ Şehbender, bir devlet tarafından başka bir devletin ticarî bir şehir veya iskelesinde kendi vatandaşının hukukunu korumak ve ticarî iş ve ilişkilerini kontrol etmek üzere tayin edilen devlet memurudur. Şehbenderin bu işleri yürüttüğü kuruma şehbenderlik, bulunduğu ülkedeki ikametgâhına da şehbenderhâne adı verilmektedir.² Şehbenderlerin birinci görevi buldukları bölgede kendi devletine bağlı vatandaşların ticarî işlerini kontrol etmek ve devlet memurlarının kötü muamelelerine karşı onları korumaktı. Ayrıca şehbenderler vatandaşların vefat, doğum ve evlilik gibi işlemleriyle de ilgilenmiştir. Bu görevleri neticesinde *viladetnâme*, *izdivaç mukavelesi*, *vesayet senedi*, *tereke* ve *vefat ilmühaberi* gibi evraklar düzenlemişlerdir. Şehbenderler buldukları devletlerde kendi vatandaşlarının adeta bir koruyucusu konumundaydı.³ Ayrıca ihtiyacı olanlara yardım etmek, iki devlet arasında yapılan antlaşmaların uygulanmasını takip etmek ve buldukları bölgeden ticaret, sanayi ve sağlıkla ilgili düzenli raporlar göndermek de şehbenderlerin görevleri arasındaydı.⁴ Osmanlı'da ilk şehbender ataması 18. yüzyılda yapılmıştır. İlk geçici elçilerden Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin tavsiyesi üzerine 1725 yılında Viyana'ya Ömer Ağa'nın ataması gerçekleşti. Burada Ömer Ağa'dan Osmanlı tüccarlarının işlerine yardımcı olması ve onların haklarının korunması istendi.⁵ 1793'te daimî elçiliklerin açılmasıyla birlikte 19. yüzyılda şehbenderliklerin sayısı artarak daha yaygın hale gelmiştir. Avrupa devletleri ile ilişkilerin artmasının etkisiyle 1802 yılından itibaren belirli merkezlere şehbender gönderilmeye başlandı. Bunun üzerine Malta'ya Thodoraki, Marsilya'ya Selanikli Dimitrios ve Trieste'ye Kiryaki Thodori şehbender olarak gönderildi. İlk başlarda şehbenderliklere gayrimüslim vatandaşlardan atama yapılıyordu. Daha sonra 19. yüzyılın ortalarından itibaren Müslüman vatandaşlardan da şehbender atamaları yapılmaya başlanmış ve sayıları zamanla artmıştır.⁶ 1840'lı yıllarda İran'a Ali Namık Efendi adlı bir Müslüman başşehbenderin atandığı görülmektedir. Yine 1849 yılına ait salnamelerden edinilen bilgilere göre ataması yapılan 9 başşehbenderden sadece biri Müslüman'dı. O da Paris'e atanan Rasim Efendi'ydı.⁷ İlerleyen yıllarda pek çok şehirde Osmanlı temsilcileri ikamet etmiş ve konsolos tabirini de kullanmışlardır.⁸

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki siyasi ve ticari temelli ikili ilişkiler coğrafi yakınlıktan dolayı yüzyıllarca devam etmiştir. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler 15. yüzyılın sonlarına doğru tesis edildi.⁹ Daimî elçilikler açılmadan önce Rusya'ya Şehdi Osman Efendi 1757 yılında

¹ Musa Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Kurumu", *Osmanlı Diplomasi Tarihi Kurumları ve Tatbiki*, Grafiker Yayınları, Ankara 2018, s. 97; Yasemin Zahide Erol, *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik ve Paris-Londra Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 6.

² Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2016, s. 890.

³ Hüseyin Ağâh Bey, *Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezâifi*, Mahmud Bey Matba'ası, İstanbul 1312, s. 146-170; Said Bey, *Sefirler ve Şehbenderler*, 1. Baskı, Matba'a-i Ebuzziya, İstanbul 1307, s. 20-24.

⁴ Zeynep Bostan, *Osmanlı Hariciyesinin Modern Temelleri II. Abdülhamid Döneminde Diplomasi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2021, s. 208. Şehbenderlerin görev ve sorumlulukları hakkında detaylı bilgi için bkz. Emre Gör, "1881 Şehbender Nizamnamesi Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2/1, 2019, ss. 70-85; Rona Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

⁵ Mahmut Akpınar, *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s. 20.

⁶ Ali İbrahim Savaş, "Konsolos", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 179.

⁷ Mahmur Akpınar, "XIX. Yüzyılda Batıyla İlişkilerde Osmanlı Şehbenderlikler", *CUJOSS*, 41/2, 2017, s. 134.

⁸ Savaş, "Konsolos", s. 179.

⁹ A.P. Novoseltsev, "XV. Yüzyıl ile XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 73.

sefir olarak gönderildi. Kendisi burada bir yıl bulunup döndükten sonra edindiği bilgileri kaydederek bir sefaretname hazırladı.¹⁰ III. Selim döneminde açılan daimî elçiliklerin açıldığı devletler arasında Rusya bulunmuyordu. II. Mahmud dönemindeki reformlarla Hariciye Nezareti daha teşkilatlı bir yapıya bürünmüştür. Nitekim Tanzimat döneminde Rusya’da daimî bir elçilik açıldı. İlk sefir ise Yusuf Rıza Bey’dir.¹¹ II. Abdülhamid döneminde ise diplomatik temsilcilik ağının genişlemesiyle birlikte Petersburg Sefaretine bağlı birçok şebkenderlik faaliyetlerini sürdürmüştür. Rusya geniş bir coğrafyaya hâkim olması hasebiyle birçok bölgede Osmanlı Devleti’nin şebkenderliği bulunmaktaydı. Bunlardan biri de çalışmamızın konusunu oluşturan Novorossiysk Şebkenderliğidir. Novorossiysk, Rusya’nın güneybatısında, Karadeniz kıyısındaki Tsesmes koyununun iç kesiminde bulunan bir liman kentiydi.¹² Osmanlı hükümeti, ticari bakımdan önemli konumda bulunması hasebiyle burada şebkenderlik açılmasını gerekli gördü. Şehirdeki ekonomik faaliyetlerin artmasıyla birlikte buraya Çerkezlerin göç etmeye başlaması ve buradaki Osmanlı vatandaşlarının sayısının artmasıyla 1889 yılında Novorossiysk Şebkenderliği açıldı. İlk olarak bölgeyi tanıyan ve Rusça bilen Makridi Efendi şebkender olarak atandı.¹³ Makridi Efendi’den sonra Edhem Bey, Rıfat Bey, Nemir Efendi, Fuad Bey, Kami Efendi, Sadreddin Bey, Rasim Bey, Rıfat Bey ve Hüdaî Bey gibi isimler şebkenderlik görevinde bulundu.¹⁴ Bu çalışmanın amacı 1902 yılında Novorossiysk Şebkenderliğine atanıp 1904 yılında bir cinayete kurban giden Hüdaî Bey hakkında bilgiler verilerek cinayetin nasıl gerçekleştiği, nasıl etki yarattığı ve davanın nasıl sonuçlandığını ortaya koymaktır.

1. Hüdaî Bey’in Aile Bilgileri ve Memuriyet Hayatı

Hüdaî Bey, Tahsilat-ı Bahriye Komisyonu Reisi Miralay Ahmed Bey’in oğludur. Giritli eski Sadrazam Mustafa Naili Paşa’nın akrabasıdır. 1875/1876’da İstanbul’da doğdu. Özel hocadan Türkçe dersi aldıktan sonra altı sene Beyoğlu’ndaki Saint Benoit Mektebi’nde¹⁵ eğitim gördü. Bu okulda Fransız edebiyatı, kozmografya, makine, müsellehat, hukuk-ı düvel, usul-i muhasebe ve Batı felsefesi dersleri aldı. Türkçe ve Fransızca okuyup yazabilmekteydi. Fransızcadan *Muhabbet-i Ruh* adıyla 50 sayfalık bir kitap tercüme etmiştir. Hüdaî Bey’in gözleri çini mavisii olup kendisi İstanbul’un Kazganî Suudi mahallesinde ikamet etmekteydi.¹⁶

İlk görevine mülazemetle yani stajyer olarak 22 Aralık 1895’te Hariciye Nezareti Tahrirat Kaleminde başladı. 21 Nisan 1896’da 1.000 kuruş maaş ve 250 kuruş tahsisatla Korfu Başşebkenderhanesi kançılarlığına atandı. Burada aynı zamanda şebkender vekilliği görevini de yürütecekti. Maaşı, 14 Mart 1897’de 900 kuruşa indirildi. Ancak bulunduğu göreve gitmek istemediğinden 26 Mayıs 1898’de görevinden azledildi.¹⁷ Çünkü Hüdaî Bey bu memuriyete

¹⁰ Uğur Demir, “Şehdi Osman Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, İstanbul 2010, s. 427.

¹¹ Sinan Kunalalp, *Son Devir Osmanlı Erkân ve Ricalî (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999, s. 47.

¹² <http://novorossiysk.bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (E.T. 26.12.2022).

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Hariciye (İ. HR)*, Nr: 314/20059, 19 Şaban 1306 (20 Nisan 1889).

¹⁴ BOA, *İ. HR*, Nr: 318/20472, 16 Zilkade 1307 (4 Temmuz 1890); *İ. HR*, Nr: 323/20867, 8 Rebiülevvel 1309 (12 Ekim 1891); *Hariciye Nezâreti Tahrirat-ı Hariciye Odası (HR. TH)*, Nr: 115/11, 10 Aralık 1891; *Babialî Evrak Odası (BEO)*, Nr: 393/29452, 23 Şevval 1311 (29 Nisan 1894); *BEO*, Nr: 823/61701, 29 Safer 1314 (9 Ağustos 1896); *Hariciye Nezâreti Petersburg Sefareti (HR. SFR. 1)*, Nr: 115/70, 26 Ekim 1896; *BEO*, Nr: 1625/121870, 12 Zilkade 1318 (3 Mart 1901); BOA, *BEO*, Nr: 1790/134222, 1 Zilkade 1319 (9 Şubat 1902).

¹⁵ Saint Benoit Mektebinin tarihi Klasik Döneme kadar götürülmektedir. Başlarda okulu geliştirmek için Cizvit Rahipleri faaliyet göstermiştir. 1783’te Fransa Kralı 16. Louis’in emriyle Cizvit Rahipleri okulu şimdiki sahipleri olan Lazarist Rahiplerine devretmişlerdir. Kuruluş tarihi olarak amblemine 1783 yılı konulan okul günümüzde Saint Benoit Lisesi olarak eğitim-öğretim hayatına devam etmektedir. (<https://www.sb.k12.tr/lisemiz/dort-yuzyillik-bir-tarih/>, (E.T. 17 Aralık 2022).)

¹⁶ BOA, *Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdaresi (HR. SAİD)*, Nr: 9/21.

¹⁷ BOA, *HR. SAİD*, Nr: 9/21.; Korfu’dan azledilmesiyle yerine Krayova Şebkenderhanesi eski kançıları Nafelyan Efendi tayin edilmiştir. (*BEO*, Nr: 1133/84964, 11 Muharrem 1316 (1 Haziran 1898).)

gitmesi için kendisine resmi bir emrin gelmediğini ve gitmeye hazırlandığı sırada Umur-ı Şehbenderi Kalemî tarafından yerine başkasının tayin edildiği bilgisini aldığı iddia etmekteydi. İlgili makamlar arasında yapılan yazışmalar neticesinde kendisinin bir buçuk sene görevine gitmediği ortaya çıkmıştır. Hüdai Bey, bunun üzerine açıkta olan Yergöğü şehbender vekaletine tayin edilmesini talep etti.¹⁸ Muhtemelen bu talebi gerçekleşmediğinden Hüdai Bey, 17 gün sonra tekrar bir dilekçe vererek Patras Şehbenderliğine tayinini istemiştir.¹⁹ Yaklaşık iki ay boşta kaldıktan sonra 25 Temmuz 1898'de 2.250 kuruş maaşla Gözleve Şehbenderliğine atandı.²⁰ Gözleve'deki görevine başlamışsa da aradan bir yıldan fazla bir sürenin geçmesinin ardından kendisi oranın iklimine alışamadığını gerekçe göstererek başka bir memuriyete tayinini talep etti. O sıralarda Bulgaristan Komiserliği Fransızca Başkatibi Münif Bey, Gözleve Şehbenderliği görevine talipti. Yapılan incelemeler neticesinde iki memurun da becayişleri uygun görüldü. Ancak geçen süreye rağmen bu girişimin resmîyet kazanmadığı görülmektedir. Zira Hüdai Bey Gözleve Şehbenderliğindeki görevine devam etmekteydi.²¹ Burada yaklaşık 2 yıl çalıştıktan sonra 1902 yılı başlarında Novorossiysk Şehbenderi Rıfat Bey ile Gözleve Şehbenderi Hüdai Bey'in talepleri üzerine becayişleri gerçekleşmiştir.²² Novorossiysk Şehbenderliği onun son görev yeri olmuştur.

2. Hüdai Bey'in Novorossiysk'te Öldürülmesi

Hüdai Bey, Novorossiysk'te görevine başladıktan sonra birtakım çevrelerle yakın ilişkilerde bulundu. Bu yakın temaslarını sürdürdüğü kişilerden bazıları Karlensky ve eşi Karlenskaya'ydı. Karlenskaya Rostov ahalisinden olup Hristiyanlaşmış bir Yahudi ailesindendi. Evlenmeden önceki ismi Oldenborjer'di. Rostov'da mimarlık yapan bir erkek kardeşi bulunuyordu. Kadının eski hayatıyla ilgili edinilen bilgiler çok iyi değildi. Evlenmeden önce bile hafif meşrebiyle tanınmış harcamayı ve süslenmeyi seven biriydi. Bu tarz şeyleri yerine getirmek için Rostov zenginlerinden bazıları ile samimi ilişkilere girmiş ve özellikle Vagliyoni ticaret evi çalışanlarından Vagliyoni adında bir Rum ile birçok zaman alenen yaşamıştır. Kadın adeta hayat kadını takımından olup Karlensky'yi Rostov'da tanımış ve daha sonra evli gibi hayat sürmüşlerdir. Söylentilere göre evlilikleri resmîyet kazanmışsa da kesinlik yoktur. Kadın mahareti sayesinde Novorossiysk'in kibar salonlarına girmiştir. Kendisi 30-35 yaşlarında endamı güzel bir kadındı. Eşi Kalensky Nikola Nikolayeviç'e gelince Rostov'da mimar olup güzel bir mevkide bulunmuştur. Orada iyi izlenimler bırakmıştır. Bu kadınla ilişki kurduktan sonra meçhul bir sebeple 1890'larda Rostov'dan ayrılarak belediye mimarlığı için Novorossiysk'e gelmiştir. 1903 yılına kadar memuriyetine devam etmiş ancak yine bilinmeyen bir sebeple görevinden istifa ederek mesleğini serbest bir şekilde sürdürmüştür. Kendisi 45 yaşında olup hayatı yolunda ve her yerde saygı gören biridir. O da eşi gibi lüksü severdi ve bol para kazanırdı. Fakat son zamanlarda lüks yaşantısı dolayısıyla giderek borçlanmıştır. Söylentilere göre Hüdai Bey'den birçok borç almıştır. Babasının vefatından sonra annesi Barikov ile evlendiğinden Karlensky, Barikov'un ilk eşinden olan kızı Madam Esmolova (Barikova)'nın üvey kardeşi idi.²³

Karlensky, 28 Eylül 1904 sabahı erkenden şehbenderhaneye gelmiş ve Hüdai Bey'i görmek istemiştir. Şehbenderhane kavaşı Hüdai Bey'in henüz uyumakta olduğunu belirtmesiyle fazla ısrar etmeden tekrar geleceğini söyleyerek oradan ayrılmıştır. Bir saat sonra geldiğinde Hüdai Bey uyanmıştı ve kendisini salona davet etti. Hizmetçi kadın Karlensky'yi salona alırken, onun yüzünde daha önce görmediği bir hiddeti fark etti. Kapının arkasından konuşmaları dinleyen hizmetçi kadının belirttiğine göre görüşme Karlensky'nin eşi hakkındaydı. Karlensky eşini

¹⁸ BOA, *BEO*, Nr: 1133/84966, 11 Muharrem 1316 (1 Haziran 1898).

¹⁹ BOA, *BEO*, Nr: 1143/85695, 28 Muharrem 1316 (18 Haziran 1898).

²⁰ BOA, *HR. SAİD*, Nr: 9/21; *BEO*, Nr: 1171/87773, 14 Rebiülevvel 1316 (2 Ağustos 1898).

²¹ BOA, *Yıldız Sadâret Resmî Evrakı (Y. A. RES)*, Nr: 166/34, 26 Zilkade 1317 (28 Mart 1900).

²² BOA, *BEO*, Nr: 1790/134222, 1 Zilkade 1319 (9 Şubat 1902).

²³ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

boşadıktan sonra Hüdai Bey'in onunla evlenmesi gerektiğini, artık bu halin böyle devam edemeyeceğini ve aksi takdirde eşini görmesine izin vermeyeceğini söyledi. Hüdai Bey de kendisinin Müslüman olduğunu ve dünyada hiçbir şey için din değiştirmeyeceğini söyleyerek bu evliliğin olmayacağını belirtti. Bunun üzerine Karlensky sinirlenerek sert konuştu. Aralarındaki münakaşa giderek sertleşti ve Hüdai Bey düello²⁴ teklifinde bulundu. Ancak Karlensky çocuklarını göz önünde bulundurup bir baba olarak ölmek istemediğini söyleyerek teklifi reddetti. Daha sonra eşiyile görüşmemesi konusunda Hüdai Bey'i uyararak şehbenderhaneden çıkıp gitti. Şehbenderhaneden çıkmasından birkaç dakika sonra Karlenskylerin açısı içeri girmeden pencereden bizzat Hüdai Bey'in eline bir mektup verdi. Hüdai Bey mektuba yazdığı cevabı şehbenderhane kavasıyla gönderdikten sonra rıhtımda gezinmek üzere oradan ayrıldı. Rıhtımda dolaşırken bir mektup daha aldı. Buna hemen cevap verilmesi rica olunmuşsa da yanında kalem ve kâğıt olmadığından cevap veremedi. Karşılıklı alıp verilen mektupların içeriği hakkında pek malumat yoktur. Hüdai Bey birkaç dakika gezintiden sonra şehbenderhaneye dönerken Karlensky'nin evinin önünden geçtiği sırada Karlenskaya'nın pencereye dayanmış olduğu görünce onunla konuşmaya başladı. Bu esnada Karlensky de gelince ikisi birden Hüdai Bey'i eve aldı. Hüdai Bey'in haneye girişinden 15 dakika sonra silah sesi duyuldu ve kapı hızlıca açıldı. Hüdai Bey, başından vurulmuş halde vücudunun yarısı içeride yarısı dışarıda bir şekilde kapının eşiğine düştü.²⁵

Tahrirat Müdürü Loçev ve eşi o civarda ikamet ettiklerinden hadiseden haberdar olur olmaz olay yerine koşmuşlardır. Loçev, Hüdai Bey'in kasayı istediğini duyunca yardımcı olmak adına şehbenderhaneye koşmuştur. Olayı anlatarak kasayı şehbenderhane kâtibi Elmasyan Efendi'den talep etmiştir. Elmasyan Efendi amirinin emrine bağlı kalarak kasayı şehbenderhane kavasına vererek Loçev'le beraber göndermiştir. Karlenskyler kasayı eve girer girmez alarak kavasını bir doktor çağırarak için yollamıştır. Hatta doktor gelmeden içeri hiç kimseyi almadılar. Bundan dolayı kasa 15 dakika ellerinde kalmıştır. Şehbenderhaneden kasanın alınması ve şehbenderhane adamlarının uzaklaştırılması olay hakkında büyük şüphe meydana getirmiştir. Çünkü kasanın ikinci anahtarı 7-8 ay önce kaybolmuştu. Mahalli memurlar huzurunda açılan kasanın içinde şehbenderhaneye ait nakit ve evrak bulunuyordu. Aslında ilginç olan Karlensky'nin eşi tarafından Hüdai Bey'e yazılmış 4 boş zarfın evrak arasında bulunmasıydı.²⁶ Müddei umumi (savcı), müstantik (sorgu hâkimi), polis memuru ve tabip olay yerine gelerek Hüdai Bey'in öldüğünün müşahade edilmesiyle feth-i meyyit (otopsi)²⁷ yapılmak üzere ceset hastane morguna gönderilmiştir. Otopside kurşunun Hüdai Bey'in başının bir tarafından girip diğer tarafından çıkmış olduğu tespit edilmiştir.²⁸

İstanbul'a gelen ilk haberlere göre Hüdai Bey'in revolver ile intihar ettiği söylenmekteydi. Hatta şehbenderhane kâtibi Elmasyan Efendi ne yapması gerektiği konusunda telgrafla İstanbul'dan talimat istemiştir.²⁹

Hüdai Bey'in bir cinayete kurban gitmesinin ardından vefat haberi için ailesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bahriye ümerasından olan babası araştırılmaya başlanırken ağabeyi olan Bahaeddin Bey'in³⁰ de görev yerinde bulunamamasından dolayı haber verilememiştir. Ailesine bilginin bir

²⁴ Osmanlı'da düello için bkz. Hayrettin Pınar ve Aynur Asgarova Pınar, "Osmanlı'da Düello: Sınırı İhlâl Etmeye Kalkışanlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 35, Sayı 2, 2020, ss. 701-726.; Cem Doğan, "Düellonun Tarihi ve Osmanlı Düellocuları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 6, Sayı 1, 2013, ss. 663-689.

²⁵ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

²⁶ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

²⁷ Osmanlı'da otopsi için bkz. Ahmet Yüksel, "Osmanlılarda Otopsi", *Belleten*, Cilt 77, Sayı 280, Aralık 2013, ss. 875-910.

²⁸ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

²⁹ BOA, *BEO*, Nr: 2426/181937, 2 Şaban 1322 (12 Ekim 1904).

³⁰ Mehmed Bahaeddin Bey, 1861 yılında İstanbul'da doğdu. Sıbyan mektebinde, Davud Paşa Rüstiyesinde ve Mahrec-i Aklamda eğitim gördü. Türkçe ve Fransızca bilmektedir. Babıali Tercüme Odası, Dersaadet Müddei Umumiliği,

an önce verilerek Hüdai Bey'in nerede defnedileceği öğrenilmeye çalışılmıştır.³¹ Muhtemelen ailesiyle temasa geçilmiş olacak ki Hüdai Bey'in cenazesinin İstanbul'a nakledilmesi yönündeki talep kabul edildi.³² Çünkü II. Abdülhamid cenazenin İstanbul'a gelmesi için bir irade çıkarmıştı.³³ Hüdai Bey'in cenazesi mahalli memurları, yabancı devlet konsolosları vesairenden oluşan bir grubun huzurunda Abdullah Efendi'ye teslim edilmiştir. İlk olarak Rus vapuruyla Sivastopol'e gönderilmiş, oradan da İstanbul'a gideceği şehbenderhane kâtabi tarafından İstanbul'a bildirildi.³⁴ Cenazenin nakledilmesi için Sivastopol ve Novorossiysk Şehbenderliklerince harcanan 9.584 kuruşun bütçeye ilave edilmesi yönünde Hariciye Nezaretinden bir talep olmuştur.³⁵ Ancak yapılan harcamanın bütçeye eklenmesi kanuna aykırı görülerek Hariciye Nezareti bütçesinden ödenmesi uygun görülmüştür.³⁶

3. Cinayetin Takip Edilmesi ve Aydınlatması

Cenazesi İstanbul'a geldikten sonra Hüdai Bey'in vefatıyla ilgili araştırmalar devam etmiştir. Yapılan incelemelerde intihar etmediği anlaşılmıştır. Hüdai Bey, göreve başladıktan sonra dostane ilişkilerde bulunduğu Mimar Karlensky tarafından öldürülmüştür.³⁷ Rusya hükümetine gerekli müracaatlar yapılarak katilin bir an önce yakalanması istenmiştir. Ayrıca tahkikatın hızlandırılması için bir yandan da İstanbul'daki Rusya Sefareti nezdinde teşebbüste bulunulmuştur. Rusya Adliye nazırı araştırmalara başladığını, sonuçtan haberi olmadığını ve katilin en kısa sürede yakalanacağını açıkladı.³⁸ Babıali, cinayet davasının neticesinin hemen bildirilmesi yönünde de Osmanlı Petersburg Sefaretini bilgilendirdi.³⁹

Karlensky ile eşi ilk sorgularında Hüdai Bey'in masa üzerinde bulunan tabancayı alarak intihar ettiğini ifade ettiler. Hatta bunu kabul ettirmek için Hüdai Bey'in bir mektubunu dahi gösterdiler. Bu mektupta şayet Karlensky, kendisinin eşiyle görüşmesine izin vermezse feci bir olay meydana geleceğinden bahsetmekteydi. Hadise sonrasında Karlensky ile eşinin soğukkanlılığı mülkiye ve adliye memurları ile Hüdai Bey'in yakınlarında intihar ettiği kanaatini güçlendirmiştir. Ancak 30 Eylül'de yapılan otopside kurşunun belirli bir mesafeden açılan ateş sonucu sağ kulağının üzerinden girip sol taraf şakağından çıktığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine Karlensky ve eşi sorguya alınmışlardır. Olay yerinin yakınında çalışan badanacı verdiği ifadede Karlenskaya'nın *Kolya ne yaptın*⁴⁰ ve eşi de *ne yaptığımı bilmiyorum* dediğini işitmiştir. Ayrıca olay esnasında civarda bulunan bir çocuk revolveri Karlensky'nin elinde görmüştür. Tüm bunlar cinayet ihtimalini daha da kuvvetlendirmiştir.⁴¹

Genel kanaat cinayeti Karlensky'nin işlediği yönündedir. Ancak onun böyle bir cinayet işleyeceğine de ihtimal verilmemekteydi. Karlenskylerle Hüdai Bey'in arasındaki münasebete gelince ilişki *pek samimi ve laubali* idi. Hüdai Bey Novorossiysk'e geldiğinden itibaren Karlenskyler ile karşılıklı görüşmeler yaptığından sık sık evlerine gider gelir, Karlensky de şehbenderhaneye gider gelirdi. Hüdai Bey ile Madam Karlenskaya arasındaki dostane ilişki

Dersaadet Bidayet Mahkemesi, Dersaadet İstinaf Mahkemesi, Adliye Nezareti Mektubcu Odası ve Beyoğlu Bidayet Mahkemesi gibi birimlerde farklı görevlerde bulundu. (BOA, *Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH. SAİD.d)*, Nr: 9/141.)

³¹ BOA, *BEO*, Nr: 2427/181985, 2 Şaban 1322 (12 Ekim 1904).

³² BOA, *Hariciye Nezâreti Mütenevvia Kısmı (HR. MTV)*, Nr: 261/35, 11 Ekim 1904; *İrâde Hususî (İ. HUS)*, Nr: 122/10, 4 Şaban 1322 (14 Ekim 1904).

³³ BOA, *BEO*, Nr: 2429/182113, 4 Şaban 1322 (14 Ekim 1904).

³⁴ BOA, *BEO*, Nr: 2431/182251, 8 Şaban 1322 (18 Ekim 1904).

³⁵ BOA, *BEO*, Nr: 2463/184679, 7 Şevval 1322 (15 Aralık 1904); *İ. HR*, Nr: 401/6, 22 Safer 1324 (17 Nisan 1906).

³⁶ BOA, *BEO*, Nr: 2497/187256, 26 Zilkade 1322 (1 Şubat 1905).

³⁷ BOA, *Yıldız Sadâret Hususî (Y. A. HUS)*, Nr: 479/79, 5 Şaban 1322 (15 Ekim 1904).

³⁸ BOA, *BEO*, Nr: 2434/182525, 13 Şaban 1322 (23 Ekim 1904); *HR. TH*, Nr: 310/92, 22 Ekim 1904.

³⁹ BOA, *HR. TH*, Nr: 312/20, 11 Aralık 1904.

⁴⁰ Kolya Nikola'nın küçük halidir. (BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).)

⁴¹ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

zamanla aşk ve muhabbete dönmüştü. İlişki gittikçe samimiyet dairesinden çıkarak 2 sene sonra bir felaketle sonuçlanmış oldu.⁴²

Karlensky'yi cinayete sevk eden sebebin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Sebebinin kıskançlık olduğu düşünülmektedir. Çünkü Hüdayi Bey ile kadının ilişkisi şehirde duyulmuştu ve hatta Karlensky dahi bilmekteydi. Eşinin evde olmadığı zamanlarda Hüdayi Bey'i eve kabul ettiğinden, mesire ve rıhtımda beraber gezip dolaştıklarından da haberdardı. Bundan dolayı kıskançlıktan ziyade başka bir sebepten cinayetin işleneceği ihtimali üzerinde duruluyordu. İkinci sebep hırsızlıktı ve bunun üzerinde durulmaktaydı. Ancak Karlensky'nin Hüdayi Bey'i öldürmesine sebep olarak intikam almaktan başka bir şey görülemez.⁴³

Hüdayi Bey, bu ilişkinin pahalıya mal olacağına farkına vararak kadınla münasebetini kesmek istediğinden İtalya'da bir şehbenderliğe tayin olunduğuna ve yakında izinle gideceğine dair bir söylenti dahi çıkarmıştı. Hüdayi Bey'in birdenbire gidişi Karlensky'yi ekonomik olarak zorda bırakacaktı. Çünkü Hüdayi Bey kadının masrafına yardımcı olmaktaydı. *Eşimi boşayayım siz de evleniniz demesi* intikam ve korkuyla geldiğini göstermektedir. Böyle bir kadının masrafını tek başına karşılamak ekonomik olarak sıkıntıda olan biri için büyük bir yükü. İhtimal olarak ilişkiyi kesme fikri üzerine Karlensky eşinin kendisiyle boşanarak Hüdayi Bey'le evlenmesi için baskı yapmıştır. Hüdayi Bey'in işi bu kadar ileri götürme fikrinde olmadığı açıktır. Diğer taraftan Hüdayi Bey'in kesin olarak reddetmesi Karlensky'nin korkusuzca hareket etmesine neden olmuş olabilir. Bir an heyecandan kendisine hâkim olamayarak bu cinayeti işlemiş olma ihtimali yüksekti. Karlensky'nin hanesindeki hizmetçi kadının efendisinin cinayeti işlemesinden bir gün önce *aynı şeye ağlamaktır* cümlesini söylediğini işitmiş olduğu hakkındaki ifade cinayetin bilerek ve isteyerek işlendiği konusunda müstantike bir fikir vermiştir. Ağlamak, Hüdayi Bey'le ilişkiyi kesmek veya Hüdayi Bey'i katletmek fikrine yorumlanmıştır.⁴⁴ Kasayı istemek ve şehbenderhane adamlarını kasanın daha önce kaybolan ikinci anahtarla açılışına kadar dışarıda bırakmak ve içerisinde bulunan kendilerini tehlikeye atacak evrakı yok etmek için olduğu düşünülmüştür. Bunu Hüdayi Bey'in intihar ettiğine herkesi inandırmak için yaptıklarından bu durum eylemin bilerek ve isteyerek gerçekleştirildiğine işaret etmekteydi. Nitekim daha sonra yapılacak araştırma ve sorgulama eylemin bilerek ve isteyerek yapıldığını ispat edecektir.⁴⁵

Dava, Ekaterinodar (Krasnodar) Mahkemesinde görülmekte ve sorguya devam edilmekteydi. Bu sırada önemli işler tahkikatına memur Müstantik İlin ile Müddei Umumi Telostosky olayı yerinde incelemek için Ekaterinodar'dan Novorossiysk'e geldi. Müddei umumi yardımcısı Sivridanko herkesin intihar zannettiği cinayeti ortaya çıkarmak için büyük çaba sarf etmiştir.⁴⁶ Ayrıca Hüdayi Bey'in borçları üzerine de incelemeler devam etmekteydi. Bu konuda bilgisine başvurulmak üzere Ekaterinodar Müstantikliği tarafından şehbenderhane tercümanı Elmasyan Efendi çağırılmıştır. Müstantik olayı araştırmak için Novorossiysk'e geldiğinde otelde Elmasyan ile görüşmesinde Karlensky'nin Hüdayi Bey'e borcu olup olmadığını sormuştur. O sıralarda davanın görüldüğü mahkeme de tahkikatın neticelenmemesinden dolayı dava ertelenmişti. Aslında uzama sebebi ailesi Karlensky'nin aklında küçüklükten beri bir hastalık olduğunu iddia etmesiydi.⁴⁷ Müstantik ayrıca İngiliz viskonsolosu ile de bir görüşme gerçekleştirerek Hüdayi Bey'le Karlensky ailesi arasındaki ilişkiye dair sorular yöneltmiştir. İngiliz viskonsolosu, Hüdayi Bey'in 2 seneden beri Karlenskyler ile son derece samimiyeti olduğunu, son günlerde aralarında ortaya çıkan nefretin Hüdayi Bey'in eşiyle evlenmeye razı olmamasından kaynaklandığı ve katilin düşünmeden değil bilerek ve isteyerek cinayeti işlediğini söyledi. Ayrıca olaydan birkaç gün önce

⁴² BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁴³ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁴⁴ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁴⁵ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁴⁶ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁴⁷ BOA, *HR. TH*, Nr: 312/120, 31 Aralık 1904.

Hüdai Bey'in el yazısıyla katile hitaben *karınızı görmekliğime mâni olmak bir dırama sebebiyet verecektir* ibaresini içeren mektubu göstererek hadiseye intihar süsü vermeye çalıştıklarını da beyan etmiştir. Müstantik tam gideceği sırada Hüdai Bey'in şahsi hukukunun korunmasını talep ederek ailesinin birkaç ay önce gönderdiği dilekçede hadisenin onlarda ne gibi zararlara neden olduğunu beyan etmedikleri konusu açılmıştır. Rusya kanunlarına göre açık bir şekilde bunu beyan etmenin gerekli olmasından dolayı Hüdai Bey'in ailesine haber verilirken hayatta iken akrabasına yardımı olup da vefatından sonra bu yardımdan mahrum kalıp kalmadıklarının veya geride yetim bırakıp bırakmadığının bildirilmesi gerekli görüldü.⁴⁸

Sorgulamanın akşamına doğru Karlensky suçunu itiraf ederek hapse atılmıştır. Karlensky'nin itirafının aksine eşi ifadesinin doğruluğunda ısrar etti.⁴⁹ Olayın tamamen aydınlatılması ve şehbenderhane işlerinin vekaleten halledilmesi için Rostov Şehbenderi Fazıl Bey'in görevlendirilmesi düşünülmüştür.⁵⁰ Çünkü meselenin çözülmesi için mahalli memurlar ile ortaklaşa tahkikat yapılması ve şehbenderhane işlerinin yeni bir şehbender ataması yapılana kadar vekaleten yürütülmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda Rostov Şehbenderi Fazıl Bey'in bölgeyi bilmesi ve bölgeye yakınlığı da göz önünde bulundurularak Petersburg Sefareti aracılığıyla görevlendirilmesi uygun görüldü.⁵¹ Ayrıca Fazıl Bey'in Hüdai Bey ile ilgili yapacağı tahkikatın hızlandırılarak hakikatin ortaya çıkarılması için Petersburg Sefareti aracılığıyla Rusya hükümetine, İstanbul'da da Rusya Sefaretine diplomatik temaslarda bulunuldu.⁵²

Rostov Şehbenderi Fazıl Bey, görevlendirildiğine dair telgrafi aldığı gün yola çıkarak ertesi gün sabah Novorossiysk'e ulaştı. Gittiğinde mesele soruşturulmak üzere Ekaterinodar Müddei Umumiliğine ulaşmıştı. Bundan dolayı da mühürlü olan şehbenderhaneyi ve kasayı teslim alamadı. Geldiğinin 3. günü Ekaterinodar adliye memurlarının gelmesi üzerine şehbenderhaneye girerek kasayı teslim aldı. Kasa cinayet yerinden doğruca Polis İdaresine nakledilmiş olduğundan Ekaterinodar Müddei Umumi Telesenoski, Umur-ı Mühimme Müstantiki İlin, Novorossisyk Müddei Umumi Muavini Sivirdenko, Sulh Mahkemesi Başkanı Müstantiki Polçikosky, Polis Komiseri Kireyev huzurunda kasanın mühürleri açıldı. Kasanın içinde 357 ruble, şehbenderhane ait pullar, Hüdai Bey'e yazılmış zarfsız bir mektup, eski hükümet bankası direktörü Sobodosky'ye yazılmış mühürlü bir mektup ve üzerlerine Hüdai Bey'e yazılı 4 yırtık zarf ve mektuplar bulunmaktaydı. Bu zarflar ve mektuplar Madam Karlenskaya'nın el yazısı ile yazılmıştı. Bundan dolayı Fazıl Bey onları müddei umumiye verdi. Cinayet sonrasında Hüdai Bey'in üzerinde bulunanlar da ayrı bir paket yapılarak mühürlenmişti. Bu pakette ise 104 buçuk ruble, bir altın saat, bir altın kordon, kordona bağlı bir adet düdük, bir sigara tabakası ve gümüşlü bir defter bulunmaktaydı. Fazıl Bey daha sonra Polis dairesinden müstantik ve Sulh Mahkemesi başkanı ile şehbenderhaneye giderek orayı teslim aldı. Hüdai Bey'in şehbenderhanede kalan bir yeleğinin cebindeki anahtara da polis tarafından el konuldu.⁵³ Daha sonra Hüdai Bey'in eşyaları ailesine teslim edilmek üzere kıymetli olanları bir kutuya konularak postaya verildi. Diğer eşyaları ise 4 sandığa konularak vapurla İstanbul'a gönderildi.⁵⁴

Ekaterinodar Mahkemesi Umur-ı Mühimme Müstantiki İlin, Hüdai Bey meselesiyle ilgili tahkikat ve sorguyu tamamlayarak fezlekeyi hazırladı. Kendisi bu meselenin muhtemelen Kasım ayı sonunda Novrorssiysk'te toplanacak olan Ekaterinodar Mahkemesinde görüleceğini düşünmekteydi. Karlensky'nin ailesi savunma için meşhur avukatlardan birini tuttu. Hadise ile ilgili dedikodular alıp yürümüşü. Hüdai Bey'in resmî sıfatı dolayısıyla mahkemenin her yerde

⁴⁸ BOA, *HR. TH*, Nr: 315/22, 27 Şubat 1905.

⁴⁹ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁵⁰ BOA, *Y. A. HUS*, Nr: 479/79, 5 Şaban 1322 (15 Ekim 1904).

⁵¹ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁵² BOA, *BEO*, Nr: 2431/182258, 8 Şaban 1322 (18 Ekim 1904).

⁵³ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁵⁴ BOA, *Hariciye Nezâreti Umur-ı Hukûk-ı Muhtalita Müdüriyeti (HR. UHM)*, Nr: 35/6, 10 Kasım 1904.

yankı bulacağından diğerlerine ibret olarak bir ceza düzenlenmesi ve karşı tarafın avukatının suçu hafifletmek için Hüdaî Bey'in ahlaki zayıflığını gündeme getireceği kesindi. Bunları geçersiz kılmak adına Hüdaî Bey'in ailesinin davacı olarak bir avukat bulması gerekiyordu. İlin, bu avukatlık işini 400-500 ruble gibi cüzi bir ücret karşılığında yapabilecek Prejevalesky adında Moskova'da bulunan meşhur bir avukatın adresini Fazıl Bey'e verdi. Mahkeme gününün yaklaşması dolayısıyla Hüdaî Bey'in ailesine gerekli bilgilendirmeler yapıldı.⁵⁵ Nitekim Hüdaî Bey'in ağabeyi Bahaeddin Bey tarafından ise önceden tasarlanarak planlı bir şekilde revolverle bu cinayeti işleyenler hakkında şahsi hukuk ve tazminat davası açıldı. Ancak adliye tarafından Bahaeddin Bey davacı olarak tanınmışsa da tazminatın teminat altına alınması kanuna aykırı bulunduğundan tazminat davası reddedilmiştir. Olay yerinde bulunan Fazıl Bey ise mahkemeden karar çıkıncaya kadar katilin taşınır ve taşınmaz mallarının haczedilmesi ile ilgili yazılı talepte bulunmuş, yazıya verilen cevapta katilin şahsi hiçbir servetinin olmadığı bildirilmiştir.⁵⁶ Cinayetin aydınlatılması ve mahkemede avukatlık yapmak için İlin tarafından önerilen Prejevalesky vekil olarak görevlendirildi. Bahaeddin Bey bu davadaki harcamaların katilden tazminat ve dava masrafları alınana kadar hükümet tarafından karşılanması yönünde bir talebi olmuşsa da bu kabul görmedi.⁵⁷ Ancak Bahaeddin Bey, teklifinin reddedilmesine rağmen ısrarından vazgeçmedi. Tekrar bir dilekçe göndererek maddi imkansızlıktan dolayı parayı ödeyecek güçlerinin olmadığından yakındı. Ayrıca katilin cezalandırılmasının Osmanlı hükümeti tarafından da istendiği ve vekil olacak kişinin Osmanlı Devleti'ni de temsil edeceğini yazısında ifade etti. Aynı zamanda davanın kaybedilmesiyle Osmanlı Devleti'nin itibarının zedeleneceğini düşünmekteydi. Bu münasebetle mahkeme masraflarının hükümet tarafından karşılanması gerektiğini yineledi.⁵⁸

Olayın adli boyutu böyle devam ederken suçlu olan Karlensky gözaltında tutulmaktaydı. Ancak geçici olarak tahliye edilmesi için kız kardeşi Madam Esmolova tarafından önemli bir kefalet akçesi teklif edilmişse de mahkeme gününe kadar tutuklu kalması kararlaştırılmıştı. Bu esnada bütün çaba ve gücünü kullanarak hiç olmazsa cezanın hafifletilmesi için nakdi olarak her türlü fedakarlığa hazırdı. Müstantik İlin'e göre Karlensky suçunu itiraf ettiği zaman en hafif ceza alması yani 4-5 sene müddetle hapsine hüküm olunması muhtemeldi.⁵⁹

Hüdaî Bey cinayetinden sonra 1905 yılında Batum müftüsü Hacı Ahmed İsmail Efendi'nin de öldürüldükten sonra katilin uzun zaman geçmesine rağmen Rus makamları tarafından bulunamaması ve süren iç karışıklıklar bölgedeki Müslüman ahalide memnuniyetsizlik yaratmıştır.⁶⁰ Bunun üzerine katillerin cezalandırılması ve o bölgelerde hüküm süren karışıklıklardan dolayı Müslüman ahalinin can ve mal güvenliğinin sağlanması için Rus hükümeti nezdinde diplomatik teşebbüslerde bulunuldu.⁶¹

Rostov Şehbenderi Fazıl Bey bölgede konunun takipçisi olduğu sırada katil Karlensky'nin aklı dengesinin yerinde olup olmadığına dair Ekaterinodar'da bir hastaneye götürüldü. Buradaki muayenesinde ailesinin doktordan para gücüyle bir rapor alacakları böylece mahkemenin de beraat kararı vereceği düşünülmekteydi. Ardından Karlensky'nin salıverildiği bilgisi alındı. Bunun üzerine hem Petersburg Sefaretine hem de İstanbul'daki Rus Sefaretine katilin cezalandırılması yönünde gerekli tebligat yapıldı.⁶² Gelen haberlere göre 30.000 ruble kefalet

⁵⁵ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁵⁶ BOA, *BEO*, Nr: 2438/182780, 20 Şaban 1322 (30 Ekim 1904).

⁵⁷ BOA, *BEO*, Nr: 2580/193427, 17 Rebiülevvel 1323 (22 Mayıs 1905).

⁵⁸ BOA, *BEO*, Nr: 2599/194907, 15 Haziran 1321 (28 Haziran 1905).

⁵⁹ BOA, *BEO*, Nr: 2460/184456, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).

⁶⁰ Resul Turan, *Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 328-329.

⁶¹ BOA, *BEO*, Nr: 2612/195887, 24 Rebiülahir 1323 (1 Temmuz 1905); *Hariciye Nezâreti Siyasî Kalemi (HR. SYS)*, Nr: 1378/8, 2 Ağustos 1905.

⁶² BOA, *BEO*, Nr: 2481/186069, 2 Zilkade 1322 (8 Ocak 1905).

ücretiyle kendisi mahkeme gününe kadar serbest bırakılmıştı. Bu haberi alan Fazıl Bey, gerekli mercilerle görüşmek için teşebbüslerde bulundu. Doğrudan Ekaterinodar müddei umumisine çektiği telgrafta haberin doğru olduğunu öğrendi.⁶³ Ancak Karlensky'nin Ekaterinodar'daki akli dengesi yerinde olmayanlara mahsus hastanede muayene edilmekte olduğu mahkeme tarafından bildirilmekteyse de gündüzleri hastanede olsa bile geceleri serbest olduğu iddia edilmekteydi.⁶⁴ Doktorların muayenesi neticesinde Karlensky'nin Ceza Kanunnamesininin 355. maddesine göre hasta olup olmadığına dair karar verilecekti.⁶⁵

Hüdai Bey cinayetiyle ilgili davanın süreci sürekli uzamaktaydı. 21 Şubat 1906'da tahkikat evrakı mahkemeye verilmiştir. Mahkemenin mart ayında olacağı Ekaterinodar Müddei Umumiliği tarafından bildirilmişse de mayıs ayından önce olmayacağı düşünülmekteydi. Mahkemenin bu erteleme ve sonuçlandırılmamasından dolayı katile gösterilen müsaadenin herkesin nefretine ve üzüntüsüne neden olacağı düşünülmekteydi.⁶⁶ Birkaç ay sonra mahkemenin görülmesinin ardından Hüdai Bey'in katili Karlensky 3 sene hapis cezasına mahkûm edildi. Babıali, Osmanlı şehbenderinin kasten öldürülmesinden dolayı cinayetin derecesine göre cezayı az buldu. Çünkü bu hadiseden bir yıl önce Balkanlarda da Rus konsolosu öldürülmüştü. Manastır Rus konsolosunu öldürenler idama mahkûm edilmişti.⁶⁷ Nitekim Osmanlı kanunlarına göre adaletsiz bir karar olduğundan gerekli teşebbüslerin yapılacağı Petersburg Sefaretine bildirildi.⁶⁸ Muhtemelen katile verilen cezanın oranı değişmedi. Çünkü devamında konuyla alakalı olarak herhangi bir diplomatik teşebbüs yapıldığı görülmemektedir.

Hüdai Bey ve babasının peş peşe vefat etmesiyle zor durumda kalan kız kardeşleri tarafından birer miktar maaş taleplerini içeren dilekçe verilmiştir.⁶⁹ Verdikleri dilekçeden yaklaşık üç yıl sonra devlet hazinesinden kız kardeşleri Hatice Firdevs, Asiye Saide ve Fatmatü'z-zehra'ya 100'er kuruş maaş bağlanmıştır.⁷⁰ Ayrıca cinayet davası sürecinde Hüdai Bey'in bulunduğu bazı memuriyetlerde zimmetine para geçirdiği tespit edilmiştir. Bunların ödenmesi konusunda ailesine gerekli tebligat yapılmıştı. Zor durumda kalan ailesinin ödemeyi geciktirmesi üzerine bazı malları haczedilmiştir.⁷¹

Sonuç

Osmanlı Devleti, diğer büyük devletlerin aksine Rusya'da daimî elçilik faaliyetlerine geç başlamıştır. Dolayısıyla şehbenderliklerin tesisi de geç olmuştur. Müslümanların ve Osmanlı vatandaşlarının yoğunluğuna göre 1857'de açılan Petersburg Sefaretine bağlı olarak Rusya'nın birçok şehrinde şehbenderlik tesis edilmiştir. 1880'li yılların sonunda teşkil edilen Novorossiysk Şehbenderliği de bunlardan biri olmuştur. Novorossiysk'in diğer şehirlerle ulaşım ağının güçlü ve bölgede Osmanlı vatandaşlarının sayıca fazla olması burada şehbenderliğin kurulmasını sağlamıştır. Böylece istihbarat faaliyetleri açısından da büyük önem arz eden şehbenderliklere bir yenisi eklenmiştir.

⁶³ BOA, *HR. TH*, Nr: 312/120, 31 Aralık 1904.

⁶⁴ BOA, *HR. TH*, Nr: 326/42, 27 Ekim 1905.

⁶⁵ BOA, *Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR. HMŞ. İŞO)*, Nr: 191/89, 18 Şaban 1323 (17 Ekim 1905).

⁶⁶ BOA, *HR. HMŞ. İŞO*, Nr: 192/33, 28 Şubat 1321 (13 Mart 1906).

⁶⁷ Manastır Rus konsolosunun öldürülme hadisesi için bkz. Hasip Saygılı, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rotkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 39, Güz 2013, ss. 69-94.

⁶⁸ BOA, *HR. TH*, Nr: 335/72, 22 Haziran 1906.; *BEO*, Nr: 2855/214107, 29 Rebiülevvel 1324 (22 Haziran 1906).

⁶⁹ BOA, *BEO*, Nr: 2467/184985, 14 Ekim 1322 (22 Aralık 1904).; *BEO*, Nr: 2724/204256, 23 Şevval 1323 (21 Aralık 1905).

⁷⁰ BOA, *İrade Maliye (İ. ML) (1325/Z-14)*, Nr: 79/79, 24 Kanunievvel 1323 (6 Ocak 1908).

⁷¹ BOA, *İ. HR*, Nr: 400/34, 15 Safer 1324 (10 Nisan 1906); *BEO*, Nr: 2803/210197, 17 Safer 1324 (12 Nisan 1906); *BEO*, Nr: 3185/238831, 11 Şevval 1325 (17 Kasım 1907); *HR. HMŞ. İŞO*, Nr: 105/56, 13 Eylül 1325 (26 Eylül 1909).

Şehbenderlerin görevi kendi ülke vatandaşının ticari faaliyetlerine kolaylık sağlayarak onları her türlü olumsuzluklara karşı korumaktı. Yine sorumlu oldukları kişilerin vatandaşlık ve nüfus işlemlerini de yürütmüşlerdir. 1902’de atanan Hüdai Bey, Novorossiysk’te bulunduğu süre zarfında Osmanlı vatandaşlarının sorunlarıyla ve ticari işlemlerle ilgilenmiştir. Osmanlı hükümeti tarafından hazırlanan şehbenderler ile ilgili talimatlarda görev yaptıkları bölge halkıyla ilişkileri hakkında açıklayıcı bir bilgi bulunmasa da Hüdai Bey’in kişilerle fazla samimiyet kurması ve bir gönül ilişkisine girmesi kendisini zor durumda bıraktığı gibi, devletin saygınlığına da gölge düşürmüştür. Olaydan bağımsız olarak Novorossiysk Şehbenderi sıfatıyla Hüdai Bey’in resmi ya da gayri resmi ilişkileri talimatlar ve nizamnamede yer alan görev ve sorumlulukları dairesinde yürütmesi gerekirdi. Her ne kadar siyasi yanı olan bir olay olmasa da bilgi ve istihbarat yönüyle devlet güvenliğinin korunması adına bu derece yakın bir ilişki kurulmuş olması sakıncalıdır. Bu şahsi meselenin Osmanlı şehbenderinin ölümüyle sonuçlanması, devleti taraf konumuna getirmiştir. Karlensky’nin ailesinin sahip olduğu nüfuz ve maddi gücü de bağlı olarak mahkemenin sergilediği esneklikle suçlunun az bir ceza alması Osmanlı hükümetini yeniden harekete geçirmiştir. Cezanın azlığı mahkemeye müdahale edildiği kanaatini uyandırdığı düşüncesiyle hem kendi prestijini hem de kişinin hukukunu koruma adına girişimlerde bulunsa da Osmanlı hükümeti beklediği neticeyi alamamıştır. Zira hükümet olayın da muhteviyatına bağlı olarak Rusya ile olan ilişkilerde gereksiz bir gerilim yaşamaktan kaçınmıştır. Zaten dönem itibarıyla böylesi olayları gölgede bırakıp, devletin başını ağrıtan siyasi yönlü bireysel ya da kitlesel çokça olay yaşanmaktadır.

Kaynakça

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babiali Evrak Odası Evrakı (BEO), Nr: 393/29452, 823/61701, 1133/84964, 1133/84966, 1143/85695, 1171/87773, 1625/121870, 1790/134222, 2426/181937, 2427/181985, 2429/182113, 2431/182258, 2434/182525, 2438/182780, 2460/184456, 2463/184679, 2467/985, 2481/186069, 2497/187256, 2580/193427, 2599/194907, 2612/195887, 2724/204256, 2803/210197, 2855/214107, 3185/238831.

Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR. HMS. İŞO), Nr: 105/56, 191/89, 192/33.

Hariciye Nezâreti Mütenevvia Kısmı (HR. MTV), Nr: 261/35.

Hariciye Nezâreti Petersburg Sefareti (HR. SFR. 1), Nr: 115/70.

Hariciye Nezâreti Umûr-ı Hukûk-ı Muhtalita Müdüriyeti (HR. UHM), Nr: 35/6.

Îrâde Hariciye (İ. HR), Nr: 314/20059, 318/29472, 323/20867, 401/6, 400/34.

Îrâde Maliye (İ. ML) (1325/Z-14), Nr: 79/79.

Yıldız Sadâret Hususî (Y. A. HUS), Nr: 479/79.

Yıldız Sadâret Resmî Evrakı (Y. A. RES), Nr: 166/34.

Hariciye Nezâreti Tahrirât-ı Hariciye Odası (HR. TH), Nr: 115/11, 310/92, 312/20, 312/120, 315/22, 326/42, 335/72.

Îrâde Hususî (İ. HUS), Nr: 122/10.

Hariciye Nezâreti Siyasi Kalemî (HR. SYS), Nr: 1378/8.

Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH. SAİD.d), Nr: 9/141.

Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdaresi (HR. SAİD), Nr: 9/21.

2. Araştırma Eserler

AKPINAR, Mahmut, "XIX. Yüzyılda Batıyla İlişkilerde Osmanlı Şehbenderlikleri", *CUJOSS*, 41/2, 2017, ss. 127-144.

AKPINAR, Mahmut, *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi*, (Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2001.

AYBAY, Rona, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

BOSTAN, Zeynep, *Osmanlı Hariciyesinin Modern Temelleri II. Abdülhamid Döneminde Diploması*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2021.

DEMİR, Uğur, "Şehdi Osman Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 37, İstanbul 2010, ss. 427-428.

DOĞAN, Cem, "Düellonun Tarihi ve Osmanlı Düelloocuları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 6, Sayı 1, 2013, ss. 663-689.

EROL, Yasemin Zahire, *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik ve Paris-Londra Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

GÖR, Emre, "1881 Şehbender Nizamnamesi Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2/1, 2019, ss. 70-85.

- Hüseyin Ağâh Bey, *Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezâifi*, Mahmud Bey Matba'ası İstanbul 1312.
- KILIÇ, Musa, "Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Kurumu", *Osmanlı Diplomasi Tarihi Kurumları ve Tatbiki*, Grafiker Yayınları, Ankara 2018, ss. 95-115.
- KUNERALP, Sinan, *Son Devir Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999.
- NOVOSELTSEY, A.P., "XV. Yüzyıl ile XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss. 73-78.
- PINAR, Hayrettin-Aynur Asgarova Pınar, "Osmanlı'da Düello: Sınırı İhlâl Etmeye Kalkışanlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 35, Sayı 2, 2020, ss. 701-726.
- Said Bey, *Sefirler ve Şehbenderler*, 1. Baskı, Matba'a-i Ebuzziya, İstanbul 1307.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, "Konsolos", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.
- SAYGILI, Hasip, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rotkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 39, Güz 2013, ss. 69-94.
- Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2016.
- TURAN, Resul, *Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019.
- YÜKSEL, Ahmet, "Osmanlılarda Otopsi", *Belleten*, Cilt 77, Sayı 280, Aralık 2013, ss. 875-910.

3. İnternet Kaynakları

- <https://www.sb.k12.tr/lisemiz/dort-yuzyillik-bir-tarih/> (E.T. 17 Aralık 2022).
- <http://novorossisk.bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (E.T. 26.12.2022).

Ekler

Ek-1 Hüdai Bey'in Otopsi Sonrası Çekilen Bir Fotoğrafı (Kaynak: BOA, *BEO*, Nr: 2460/184406, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).)

Ek-2 Hüdai Bey'in Otopsi Sonrası Çekilen Diğer Bir Fotoğrafı (Kaynak: BOA, *BEO*, Nr: 2460/184406, 4 Şevval 1322 (12 Aralık 1904).)

Summary

As the Ottoman Empire began to realize the importance of diplomacy, it decided to open diplomatic representations. For the first time, permanent embassies were opened in some European states by Selim III in 1793. Over time, with the increase in interstate relations, the number of embassies and consulates gradually increased. The Ottoman Empire used the term *sehbenderlik* for consulate. He also called the consul a *sehbender*. In addition to the geographical proximity with Russia, many consulates were opened in the Russian lands due to political and commercial relations. Novorossiyk, the subject of our study, was a port city on the Black Sea coast. The Ottoman Empire also opened a consulate here in the 19th century. The main subject of the article is about the murder of Hudai Bey, who was appointed to this consulate in 1902, in 1904. The aim is to reveal the process leading to the murder, how the murder was committed, the outcome of the case and the diplomatic contacts between the Ottoman Empire and Russia. Ottoman Archive documents were used as the source.

Hudai Bey is the son of Miralay Ahmed Bey, who was a member of the Cretan former Grand Vizier Mustafa Naili Pasha family, and was born in Istanbul in 1875/1876. After taking lessons from a private teacher, he studied at the Saint Benoit School in Beyoğlu for 6 years. He spoke good French. As a matter of fact, he even translated a work from French. He first started to work as an intern at the Ministry of Foreign Affairs. Later, he held various positions in some consulates. In 1902, he was appointed as the Consulate General of Novorossiyk, which was his last assignment. Hudai Bey, who worked here as a consul for about two years, had a close circle. Karlensky and his wife, Karlenskaya, were at the forefront of the people he was in constant contact with. Karlensky was a former municipal architect and his wife was a woman with a dark past. As a result of frequent meetings, the relationship between Hudai Bey and Madam Karlenskaya reached a different dimension. One day, Karlensky came to the consulate and asked Hudai Bey to marry his wife. When Hudai Bey did not accept this, an argument broke out between the two. After some discussion, Karlensky quickly left. Afterwards, Hudai Bey went to the dock for a stroll. After wandering around here for a while, he passed by the Karlenskys' house on his way to the Consulate General. As he passed, Karlensky and his wife called him in. 15 minutes later, a gunshot was heard and Hudai Bey passed away there. At first, news came to Istanbul that the incident was a suicide. However, as a result of the examinations and autopsy, it was understood that he was shot and killed. Hudai Bey's 2 photographs taken after his autopsy are presented in the appendices of the study. After the autopsy, Hudai Bey's family was informed about the situation and his body was sent to Istanbul by ferry via Sevastopol.

The judicial institutions in the region immediately launched an investigation into the murder. Hudai Bey's brother Bahaeddin Bey was also working in one of the Ottoman judicial institutions. He also claimed compensation as the plaintiff. Rostov Consul Fazıl Bey was appointed in order to shed light on the incident and to carry out the works of the consulate house. As soon as Fazıl Bey arrived, he met with the authorities and made great efforts to clarify the incident. He received both the personal belongings of Hudai Bey and the consulate in the presence of the authorities. He constantly reported his researches and the information he gained to Istanbul. The Porte also made attempts to catch and punish the murderer through diplomatic means, both through the Russian Embassy in Istanbul and the Petersburg Embassy. Because Karlensky's family was wealthy, he wanted to bail his out with little punishment or on the grounds that he was mentally unstable. So they hired a good lawyer. Necessary notifications were made to Hudai Bey's family and an agreement was reached with a lawyer living in Moscow. However, Hudai Bey's brother Bahaeddin Bey wanted the Ottoman government to make the payment because they could not afford to pay for the court and lawyer costs. This request was not accepted. The collection of evidence and the prolongation of the investigation left the court protracted. Later, a lawsuit was filed and Karlensky was sentenced to 3 years in prison. However, the Ottoman side found this punishment less. According to Ottoman laws, he had to receive a heavier punishment. In this direction, diplomatic attempts were made to the Russian government. However, there is no record that this penalty was increased later and diplomatic contacts continued. Shortly after Hudai Bey's death, his father also passed away, leaving his brothers in financial difficulty. In addition, the embezzlement of money by Hudai Bey in other civil servants also caused the lien on some of the family's properties. Therefore, they were given a salary in line with their sister's petition. Hudai Bey's death affected his family in many ways and left him in a difficult situation.

As a result, we cannot say that the death of Hudai Bey negatively affected the relations between the two states. The fact that the incident took place due to a woman's issue may have been effective in the attitude of the Ottoman Empire in following the process. If an Ottoman consul had died for some other reason than a woman's issue, the outcome might have been different. However, it would not be right to attribute it only to this, but the understanding of diplomacy of that period may have also been effective in this. With this study, Hudai Bey's civil service life, his murder, the process and effects of the case, as well as the attitude of the Ottoman Empire and Russia were revealed. At the same time, in this article, instead of looking for a criminal, the event was handled objectively and inferences were made.